

CSORBA LÁSZLÓ

*Kossuth egy újabb szabadságharc
feltételeiről az 1860-as évek
első felében*

✠ Az első képen Türr István, a Risorgimento legendás magyar tábornoka. Mellette Klapka György, az 1848/49-es forradalom és szabadságharc tábornoka, a párizsi Magyar Nemzeti Bizottság tagja

Az 1860-as évek elején Torinóban megtelepedő Kossuth Lajos politikailag kissé elszigetelődött. A római és velencei területek kivételével immár egyesített olasz állam elsősorban belső ügyeivel volt elfoglalva, melyek bonyolultságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy 1862-ben királyi fegyverek golyója sebezte meg az Aspromonte hegységben az Itália fővárosának felszabadítására induló Garibaldi tábornokot. Az 1863. évi lengyel felkelés megmozgatta a nemzetközi forradalmi mozgalom szálait, de Kossuth és a magyar emigráció – noha készen állt rá – végül nem használhatta ki ezt lehetőséget. Hamarosan azonban olyan információk jutottak a magyar politikus tudomására, miszerint a torinói udvar a magyarországi ügyekről is folytat – még hozzá az ő háta mögött – titkos tárgyalásokat! Fölösleges lenne megtagadni, hogy a magyar exkormányzó emiatti felháborodásának voltak hiúságból fakadó, személyes okai is, hiszen ő is ember volt, személyes indulatokkal, érzelmekkel teli, mint bármelyikünk. Megbotránkozásának azonban megvoltak a nagyon súlyos politikai okai is, amelyek ismerete fényt vet arra, milyen feltételek mellett tartotta lehetségesnek Kossuth azt, hogy megadja a jelet egy újabb magyar Habsburg-ellenes forradalmi felkelés kirobbantására.

Kossuth korábban, még mint az 1859-ben alakult magyar ideiglenes kormány, a Magyar Nemzeti Igazgatóság vezetője közismerten szoros kapcsolatban állt Torinóval – tudjuk, az olasz kormány még titkos együttműködési egyezményt is kötött vele 1860 őszén. Úgy tartotta tehát méltányosnak, hogyha újból felmerülnek a magyar ügyek, hozzá forduljanak a zseniális Cavour szerényebb képességű utódai. Ám jól tudta, hogy a politikában a méltányosságnál nagyobb úr az érdek – és valóban, Csáky Tivadar gróf és Komáromy György, akiket Torino régi bizalmasa, Klapka György tábornok kommandált, azért

találhattak meghallgatásra Kossuth háta mögött, mert ajánlatuk kedvezőbben hangzott a magyar exkormányzóénál. Azt állították, hogy ők egy hatalmas, titkos magyarországi ellenállási szervezet teljhatalmú képviselői, és nincs szükség másra, mint pénzre – a megfelelő pillanatban ugyanis Kossuth nélkül is ki tudjuk robbantani a magyar felkelést Bécs hátában, a Duna partján.

Ez valóban „olcsóbb” ajánlat volt, mint a Kossuthé. Az emigráció vezetője ugyanis még 1859-ben, amikor először tárgyalt III. Napóleon francia császárral, partnerei számára feltételeket állított fel arra vonatkozóan, milyen esetben hajlandó megadni a jelet a magyar nemzet újabb felkérésére. Állította – és ezt minden emigráns társa éppúgy, mint a Pestről érkező titkos küldöttek is megerősítették –, hogy egyedül az ő szavára hajlandó felkelni az ország népe. Magyarország függetlenségének nyilvánosan hadicéllá nyilvánítása valamilyen proklamáció, politikai nyilatkozat keretében – ez volt az első feltétel. Kibontott francia vagy olasz zászlóval kellő méretű expedíciós haderő a magyar határon – ez a második. Ezek nélkül nincs új magyar szabadságharc, vagy ha ki is provokálják, hát nélküle. Többször kijelentette: „ellenzem és ellenezni fogom mindig azt, hogy akár Garibaldi, akár Cavour, akár Viktor Emánuel, akár Napóleon, akár a nagy mogul, akárki a világon hazámat pusztá diversioképpen vérbe, lángba borítsa; hazámat célnak akarom, nem majomkörmöknek, melyekkel más magának a parázsból a gesztenyét kikaparja”.

Kossuth tehát – a mellőzés személyes sérelmén túl – elsősorban attól félt, hogy új vetélytársai, Csáky és Komáromy, kellő garanciák nélkül fognak hozzá egy magyar felkelés előkészítéséhez. Nem voltak pontos információi a hazai helyzetről, de nemcsak ő, napjaink történettudománya sem tudja még bizonyosan, mekkora erőt, tömeget reprezentált az ún. Pesti Nemzet (vagy Forradalmi) Bizottság, amelynek külföldi képviselőiként jelentek meg nevezettek 1863-ban a torinói mérvadó politikusok előszobáiban. Az utóbbi évtized magyar történetírásában mégis van olyan álláspont – az Itáliában is többször publikáló Lukács Lajosé –, amely élesen elmarasztalja Kossuthot azért, mert nevezetes visszaemlékezése, az Irataim az emigrációból lapjain kétség-

be vonta ennek a titkos szervezetnek a létét vagy legalábbis állított méreteit, és súlyosan kompromittálónak minősítette Csákyék akcióját a magyar ügyekre nézve. Az exkormányzó véleményét a következőképpen rögzítette naplójában az 1866. évi emigráns szervezkedések idején Kossuth titkára, Tanárky Gyula: „Csáky, Komáromy egy kis coteria (klikk), mely megett a világon semmi sincs egypár oly félbankrotírozott intrigánszon kívül, mint ők magok”. Valódi céljuk szerint az, „hogyműködésük szálait kezökbe vegyék, hogy a 49-i irányt megbuktassák, egyetértve részben a mágnás párttal...” E kemény szavak hátterében az a felismerés húzódott meg, miszerint – némiképp leegyszerűsítve a dolgokat – a bécsi abszolutizmussal szembeni hazai és emigrációs ellenállásnak alapvetően két célja lehetett: megalkudni az udvarral az 1848. évi törvények alapján, vagy pedig kitartani a birodalom bukásáig és megteremteni az 1849-ben egyszer már proklamált teljes függetlenséget. Nos, Kossuth és munkatársai úgy vélték, az emigráció arisztokratá, nagybirtokos tagjai ki nem mondva ugyan, de bőven megelégednének a 48-cal is (hiszen már ez garantálná birtokaik visszaadását), és ehhez akár egy hazai felkelés bukását is kockáztatnák, hiszen maga az erődemonstráció már meghozhatja Bécs alkukészségét. Velence megszerzéséhez Torinónak is csupán erre lenne szüksége – ezért is támogathatta az olasz kormány Klapka, Csáky és Komáromy – mint említettük, a kossuthinál „olcsóbb”, mivel kisebb nagyhatalmi szerepvállalást követelő – koncepcióját. Fentiek alapján azonban teljesen világos, hogy Kossuth a lehető legélesebben ellenezte az ilyen kombinációkat. Jól emlékezett arra, hogy már III. Napóleon is 1859-ben azt szerette volna, ha a magyar forradalom lángjai ott lobognának Bécs hátában, amire a francia-piemonti haderő nekilódul a lombard síkságnak. Ha Kossuth akkor hisz neki, a villafrancai fegyverszünet megkötésekor ezt a felkeltést a nagyhatalmak cserbenhagyták volna. És vajon ki viselte, ki vállalta volna a vérbefojtásért, a leveretésért a kimondatlan súlyú felelősséget?

Kossuth számára tehát nem volt más út a hatvanas években, mint a maga szabta feltételek melletti konok kitartás, az idegőrlő várakozás, amíg kedvezőbbre fordulnak a nemzetközi viszonyok és feltételek. A várako-

zásba belefáradó, netán anyagi és egyéb okoktól sarkallt emigránsok egy része épp ezért „tehetetlenséggel”, a dolgok „akadályozásával” vádolták meg a volt kormányzót. Az ő körükben fogadták örömmel Csáky Tivadart és Komáromy Györgyöt, mert úgy vélték, az általuk vezetett ellenállási szervezet feleslegessé teszi Kossuth vezérszerepét. És ők próbálták kihasználni a Kossuth és Garibaldi között időnként felmerülő, a közös teendők idő- és sorrendjére vonatkozó, taktikai jellegű nézetkülönbséget is.

1861 tavaszán Türr István altábornagy többször is egyeztetette Caprerán azokat az ún. operacionális terveket, amelyek célja egy újabb magyar szabadságküzdelem megindítása volt Garibaldi, az olasz monarchia és a Balkánon készülődő magyar emigrációs csapatok egyidejű közös akciójával. Kossuth felfogása szerint a magyaroknak a vörösinges vezér „nélkülözhetetlenül szükséges” – de csakis a királyi sereggel „kombinációban”, annak részeként! Kizárólag a torinói diplomácia tudta ugyanis biztosítani azt a nagyhatalmi jóváhagyást, amellyel a magyar emigráció vezetője egyedül vélte vállalhatónak egy újabb felkelés roppant erkölcsi kockázatát.

A romantikus túlzásokkal oly sokszor vádolt Kossuth reálpolitikai evidenciának tekintette, hogy megfelelő nagyhatalmi garanciák nélkül önmagában még egy Garibaldi is kevés a magyarországi feladatra. Enélkül viszont minden jóakarat visszájára fordul, hiszen így a magyarság véráldozata érdemi hazai eredmények helyett idegen hatalmakat segít csupán! Emiatt Kossuth komolyan tartott attól, hogy nálánál kevésbé aggályos emigránstársai – Türr István, Klapka György, Pulszky Ferenc és mások – mind a hazára, mind magára Garibaldira nézve kockázatos kalandba sodorják a vörösinges tábornokot. Hasonló aggodalomnak adott hangot Ihász Dániel is: „Pulszky it consortes... bizony még bajba viszik azt a becsületes, nagylelkű Garibaldit” – írta egyik ekkori levelében az olaszországi magyar légió 1861-ben kinevezett parancsnoka –, „no, de remélem, bármit zsongjanak is fülébe a hízelgők, lesz annyi józan esze, hogy ilyen bolondot nem csinál”.

Nem csinált. A Caprerára érkező Pulszkyknak ugyanis nem csupán azt fejtette ki Szicília egykori diktátora, hogy sajnálja, miszerint Kos-

suth „csak rendes (értsd: monarchista) sereggel úgy véli Magyarországot felszabadíthatónak”. Azt is leszögezte, hogy nem vállalkozhat a forradalmi szikra fellobbantójának kétes szerepkörére. „Engem puska-lövésel szokás meghívni, a puskadörgés szavára indulok, amerre a szabadság hív” – olvashatjuk válaszat Pulszky emlékirataiban –, „s ott leszek minél előbb, azaz szándékom van ott lenni: a kimenet és siker nincs a kezemben. Én nem veszem magamra a felelősséget, hogy másokra feltoljam magam; de bárhol küzdjön is a szabadság a zsarnokság ellen, kötelességemnek tartom, barátaimmal együtt csekély erőnk-höz képest részt venni a harcban.”

Tiszta beszéd volt ez, nem véletlenül fogadta Kossuth eképpen: „E nyilatkozat egészen méltó volt Garibaldihoz s csak növelhette a tiszteletet, mellyel jellemzőnek adóztam”. Ezáltal ugyanis a vörösinges tábornok nem csupán a maga népfelszabadító küldetését óvta meg a veszélyes illúzióktól. A „forradalom exportját” elutasítva végső soron Kossuth mellett foglalt állást a magyar emigráció belső vitájában. Hiszen a magyar exkormányzó feltételei is csupán a kívülről indított akciókra vonatkoztak. Ha odahaza netán önmagától kitörne a felkelés – vagyis, ha eldőrdülne az a bizonyos puskalövés, amire Garibaldi is célzott –, Kossuth is – miként azt többször leszögezte – örömmel fogadott volna bárkit, minden feltétel nélkül, ha felajánlja vérét, fegyverét a magyar hazának.

E rövid, de az események megértéséhez nélkülözhetetlen kitérő után, visszatérve 1866-hoz Kossuth végül mégis ideiglenes szövetségre lépett Csákyval és Komáromyval, de csak akkor, amikor a porosz-olasz szövetség egy időre biztosítani tudta feltételrendszerének összes lényeges elemét. Nincs itt mód a poroszországi magyar légióval, illetve a Csáky-Komáromy-féle akciókkal kapcsolatos fontosabb események még csak vázlatos áttekintésre sem. Csupán közelebbi témánk vonatkozásában jelezhetjük, hogy mennyire súlyos csúsztatást tartalmaz Lukács Lajos előbb említett monográfiája, amely a magyar történeti irodalomban legutóbb tárgyalja az 1866. évi emigracionális mozgalmak történetét. Szerzője nem kevesebbet sugall, mint azt, mintha Kossuthnak 1866 júliusában kelt, a hazai felkelés mielőbbi kiobbantására

vonatkozó, Csákyhoz intézett felszólítási szakítást jelenlétének addigi álláspontjával, vagyis azzal a feltételrendszerrel, amelyről fentebb részletesen beszéltünk. Ám pusztán a vonatkozó kiadott iratanyagból egyértelműen megállapítható, hogy Kossuth csupán azt kérte számon, amit korábban Komáromyék maguk ígértek. Ők fogadkoztak, hogy a külföldi akcióval egy időben megindítják a nagy hazai felkelést. Ők alapozták egész külföldi legitimitásukat, Kossuthot mellőző korábbi fellépésük igazolását arra, hogy egy széleskörű hazai ellenállási szervezet teljhatalmú vezetői, és bármely pillanatban hatalmukban áll a mozgalom kirobbantására. Amikor Kossuth a porosz–osztrák fegyverszüneti tárgyalások várakozási időszakában a külföldi akció helyett a hazai kezdeményezésre szólított fel, akkor nem korábbi feltételrendszeréről mondott le – ez természetesen továbbra is érvényes maradt minden olyan esetre, ha kívülről indul a szabadságküzdelem. Csákyéktól a belső felkelést várta, mivel ők elsősorban arra tettek ígéretet. Azt a belső, Magyarországon meginduló spontán mozgalmat, amelyre maga Kossuth is a leginkább vágyott, amelynek idejéről rengeteget gondolkodott, amelyről azt tartotta, ha kitör, sereg ide vagy oda, azonnal haza kell sietni a támogatásra.

Minderre, tudjuk, nem került sor. Csákyék nem robbantották ki a hazai felkelést; a porosz–olasz–osztrák háborút a kiegyezés követte Magyarországon. Meglehet, évtizedekkel az események után, Kossuth nagy visszatekintő munkája, az *Irataim az emigrációból* megjelenésének idején, jelentősen eltúlzott sajtótámadások érték azokat, akik sérelmezték, hogy az említett események a bántó „Csáky–Komáromy féle üzemek” alcím alatt kerültek tárgyalásra. Kossuth eredeti indulata azonban a fentiek ismeretében jól érthető: aki az ő feltételei nélkül kísérletezett a magyar felkeléssel a nagypolitikában, nemcsak őt zárta el a cselekvés terétől, de emellett – úgy vélte – felelőtlenül teszi kockára a haza sorsát, a nemzet legjobbjainak életét.